

CONSOANELE ROMÂNEȘTI: MODALITĂȚI DE PREDARE ÎN GRUPELE DE STUDENȚI ALOLINGVI

Svetlana *DERMENJI-GURGUROV, dr., conf. univ. interim.*

Summary

In this article we proposed to present many ways of teaching romanian consonants in groups of alolingvi students. We provide great attention to teaching the functional aspects of pronunciation, which are leading to effective communication. Studing to romanian consonants by alolingvi students will provide possibility to exceed incorrect pronunciation in flow communication.

A descrie într-un articol anumite problemele de fonetică și fonologie românească, precum și metodologia transmiterii unor astfel de cunoștințe studenților alolingvi, pare o idee temerară, de aceea ne-am asumat riscul de a selecta și de a prezenta câteva modalități mai importante și, considerăm, eficiente, privind predarea consoanelor românești. Învățarea normelor ortoepice și ortografice este posibilă numai printr-un studiu aprofundat și conștientizat al foneticii, care dă posibilitatea studenților să sesizeze legătura dintre scriere și pronunțare, să însușească normele fundamentale ale pronunțării literare și să înțeleagă rolul deosebit pe care îl are limba vorbită în relațiile sociale, ca mijloc de comunicare între oameni, pentru a putea ulterior să facă față cerințelor de predare a noțiunilor de fonetică în școala cu predare în limba rusă. Totodată, însușirea temeinică a foneticii ajută studenții în învățarea limbilor străine, întrucât posedă cunoștințe privitoare la folosirea anumitor noțiuni din terminologia fonetică, înțeleg modul de pronunțare corectă a cuvintelor și au deprinderi de folosire a dicționarilor. În același timp, ei sesizează faptul că limba română folosește un anumit număr de foneme, dar acesta variază de la o limbă la alta, iar cuvintele nu sunt altceva decât combinații de foneme.

Caracterizarea sunetelor vorbirii sub aspect fonologic este obligatorie, însă acest aspect nu poate să nu țină cont de latura lor materială, articulatorică și acustică. De aceea, pentru a înțelege bine valoarea fonologică a sunetului vorbirii, trebuie să examinăm împreună cu studenții relația dintre *sunet* și *fonem*. În limba română pot fi pronunțate sunete într-un număr nelimitat. Cele mai multiple cercetări din ultima vreme au dezvoltat ideea că sunetele unui anumit cuvânt nu pot fi pronunțate exact, la fel, de un vorbitor, atunci când acesta va rosti lexemul respectiv de două ori sau de mai multe ori. Cert este faptul că sunetele vocale se caracterizează prin trecerea liberă a curentului prin cavitățile faringală, bucală sau/și nazală, în timp ce consoanele prezintă formarea în canalul articulatoriu a unei închideri/ ocluzii (uneori, numai parțiale) sau a unei *constricții cu zgomot*. În această clasificare, din punct de vedere acustic, vocalele se caracterizează printr-o *sursă fundamentală armonică* („vocea”), iar consoanele prin *prezența unor zerouri semnificative* care le afectează întreg spectrul sonor. Ca perceptibilitate, vocalele au o putere superioară (în microwați) față de consoane. Vocalele sunt preponderent silabice: unele (vocalele închise, mai ușor cele semideschise) își pierd silabicitatea în anumite poziții.

Vom explica studenților la prelegere că din punct de vedere funcțional, vocalele și consoanele contractează un raport de dependență în cadrul silabei: vocalele formează elementul central (nucleul) silabei, iar consoanele sunt elemente dependente, marginale, sateliți.

Consoanele sunt legate între ele prin opoziții după trei trăsături diferențiale. Aceste trăsături pot fi delimitate în urma clasificării consoanelor după trei criterii de bază de ordin acustico-articulatoric:

- *Participarea coardelor vocale;*
- *Modul de articulație;*
- *Locul de articulare.*

Fiecare consoană în parte poate fi caracterizată sau deosebită de o altă consoană prin combinarea acestor trei trăsături diferențiale.

1. Privite prin prisma opoziției sonorității sau nonsonorității consoanele formează două categorii (grupuri), care în limba română formează două serii de consoane corelative: *sonore și surde* (nonsonore).

După opoziția *sonor-nonsonor* în limba română deosebim șaisprezece consoane, opt perechi corelative: *b-p, v-f, d-t, z-s, j-ș, g-c, g-k, g-c*. Această opoziție sonor-nonsonor are valoare fonologică și contribuie la diferențierea cuvintelor și a formelor gramaticale: *vin-fin, drag-trag, dur-tur, zare-sare, joc-șoc, jale-șale, ger-cer, unghi-unchi, ghem-chem, grai-crai* etc.

Sub aspectul gradului de împletire a tonurilor și a zgomotelor sau a predominării tonurilor asupra zgomotelor deosebim *consoane sonante și consoane nesonante* (numite și zgomotoase). La rostirea sonantelor, coardele vocale vibrează prevalând, totuși, tonurile muzicale și nu zgomotele. Iar la pronunțarea consoanelor nesonante, dimpotrivă, predomină zgomotele, de aceea ele se mai numesc *zgomotoase*. *Consoanele sonante* sunt: *l, m, n, r*. Sonantele sunt situate între vocale. Dacă sub aspect acustic sonantele sunt mai apropiate de vocale, apoi sub aspect articulatoric ele țin de consoane. Deci, sonantele formează o punte de trecere de la vocale la consoane nesonante (zgomotoase).

La rostirea sonantelor *m, n*, uvula se lasă în jos și aerul trece atât prin cavitatea bucală, cât și cea nazală. De aceea acestea se mai numesc *nazale* în opoziție cu celelalte consoane, care se numesc *orale*.

Consoana sonantă *r*, atunci când este pronunțată, aerul curge în valuri ritmice în intervalul când vârful limbii se îndepărtează și se apropie de dinții se sus. În acest sens, consoana dată se mai numește *vibrantă*.

Consoana *l*, atunci când este rostită, observăm că vârful limbii se unește de alveolele dinților de sus. Părțile laterale ale limbii sunt lăsate în jos și aerul iese liber spre exterior. De aceea, consoana dată se mai numește *laterală*. Sonantele *l* și *r* mai sunt numite și *lichide*, căci la rostirea lor aerul se scurge ca lichidul.

2. După modul cum se articulează, consoanele sunt de trei tipuri:

a) *Oclusive (explozive)*; b) *Constrictive (spirante, fricative)*; c) *Africate (semioclusive)*.

Consoanele oclusive (lat. occludere - a închide) sunt zece la număr: *b, p, d, t, g, c, k, g, m* și *n*. La rostirea lor, organul activ (buzele, limba) formează cu un alt organ activ o piedică, producând o explozie. De aceea, se mai numesc și *explozive*.

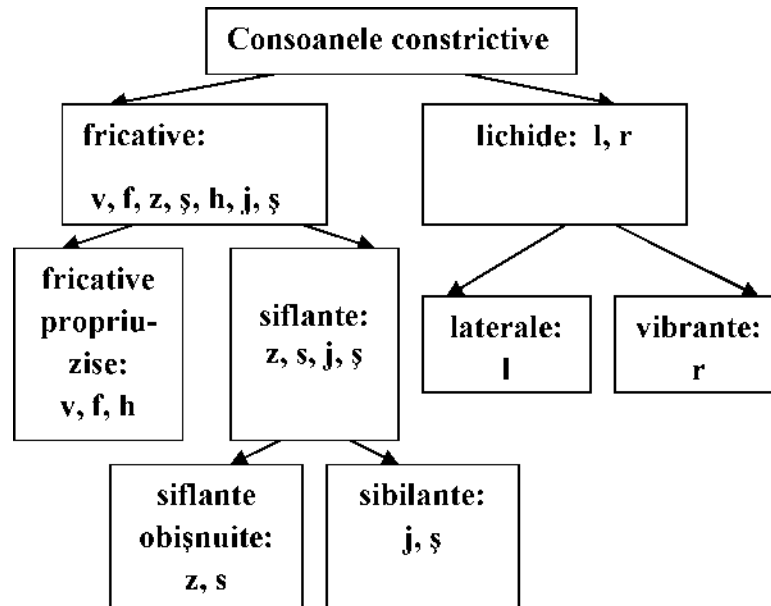
Consoanele constrictive (lat. Constrictivus-îngust) fiind rostite, organul activ (limba) se apropie de organul pasiv, formând o piedică parțială, iar aerul expirat se scurge spre exterior, producând un zgomot de fricțiune. În asemenea mod ele se mai numesc și *fricative*. Gramaticii indieni le mai numeau *spirante* (fr. „spirant” - se pronunță cu un fel de suflu al organelor vorbirii). Consoanele constrictive sunt: *v, f, z, s, ș, j, h, l, r*. Sub aspect acustic ele se mai numesc *continui*, deoarece se pronunță cu o durată mai lungă. Ca să ne dăm mai bine seama orientăm studenții să-și amintească bâzâitul albinuței harnice: *zzzzzzz ...*, zbârâitul unui bondar: *jjjjjjjjjj ...*, mârâitul câinelui: *rrrrrrr ...*, când încetează a curge apa din robinet: *sssssssss ...* etc. Studenții memorizează foarte ușor denumirea acestor consoane.

Constrictivele *z, s, j, ș* se mai numesc *siflante* sau *șuierătoare*. Spre deosebire de *z, s*, ca siflante obișnuite, la articularea constrictivelor *j* și *ș* șanțul de pe linia medială a limbii e mai adânc, din cauză care șuvoiul de aer continuu dezvoltă un zgomot șuierător mai pronunțat, de aceea *j* și *ș* se mai numesc *sibilante* (lat. sibilare „a fluiera”, „a șuiera”).

Consoanele constrictive l și r sunt *lichide*. La articularea consoanei *r* zgomotul de fricțiune (explozii repetate) se produce în timpul apropierii și îndepărtării vârfului limbii de dinții de sus, producându-se un sunet vibrant, continuu [4, p. 56].

Consoanele africte - sunetele specifice care repetă în faza inițială o oclisivă și în cea finală o constrictivă. În limba română literară contemporană sunt trei africte: *g, c, ț*.

Realizând un *feed-back* cu studenții, putem reprezenta schematic cele puse în discuție în felul următor:

3. După locul de articulație consoanele sunt de două tipuri: labiale și linguale.

Consoanele labiale se divizează în *bilabiale* și *labiodentale*. La rostirea celor *bilabiale* buzele se unesc, formând o piedică totală. La rostirea consoanelor *labiodentale*, buza de jos se apropie de dinții de sus, formând o piedică parțială. Consoanele labiale, cinci la număr - *b, p, m, v, f* inclusiv: bilabialele (3) - *b, p, m* și labiodentale (2) - *v, f*.

Consoanele linguale se divizează în *prelinguale*, *mediolinguale* și *postlinguale*.

Prelingualele sunt: dentale - *d, t, n* (limba și dinții de sus); alveolare - *z, s, ț, l, r* (vârful limbii înscrie un obstacol parțial cu alveolele dinților de sus); prepalatale - *j, ș, g, c* (atunci când limba formează o piedică parțială la rostirea *j* și *ș* sau combinată la articularea *g* și *c* cu partea anterioară a palatului dur).

Mediolinguale sunt *g, k* - ambele oclusive. La rostirea lor, partea medială a limbii se unește cu partea medială a palatului dur, formând o piedică totală.

Gheară - [gară], chiar - [Kar], mușchi - [mușK], chior - [Kor], chit - [Kit].

Postlinguale sunt: *g, c, h*. La articularea lor partea posterioară a limbii se unește cu vâlul palatului, formând o piedică totală, ca la pronunțarea consoanelor *g* și *c*, din care cauză se mai numesc *velare*; sau se apropie de peretele posterior al faringelui - rostirea consoanei *h*.

La aceeași prelegere vom analiza capitolul „Articulația” (§1 - §34) a vol. II „Rostirea”, autorul S. Pușcariu. Studenții vor face apel la rezultatele oferite de cercetările experimentale asupra sunetelor limbii române.

În acest capitol al volumului Rostirea de S. Pușcariu sunt redată minuțios *occlusivele*. Vom încerca să pronunțăm cu studenții lexemele „papa”, „baba” și „mama” în fața oglinzii, observând că mișcarea buzelor rămâne absolut aceeași. Consoanele „p”, „b” și „m” se articulează la fel. „Dacă notele lor comune sunt articularea cu buzele - din care cauză ele se numesc labiale (de la lat. labium „buză”), mai

exact bilabiale, căci articularea se face cu ambele buze - și ocluzivitatea lor, va trebui să cercetăm cauzele ce determină deosebirea între ele, pe care n-o observă ochiul, dar o distinge urechea”. Deosebirea dintre „p” și „b”, pe de o parte, și „m”, pe de altă parte, este înainte de toate, *durata*. Pe „m” îl putem rosti atâta timp cât avem rezervă în plămâni. El este *continuu*, în opoziție cu „b” și „p” care sunt *momentane* (durează un moment). Aerul care iese din plămâni „se îngrămădește” în gură, lângă buzele închise, după care „sparge” obstacolul (realizat de buzele lipite) și iese sub formă de explozie. Din cauza aceasta „b” și „p” se mai numesc și sunete *explozive* (plozive). „M” însă este și nazală, „b” și „p”, ea se produce în laringe. Când rostim „p”, coardele vocale sunt atât de depărtate una de alta, încât aerul poate ieși în cantitate mai mare și nestingerit prin deschizătura dintre ele. La „b”, dimpotrivă, coardele vocale se apropie mult una de alta. Astfel, el se scurge mai greu și în cantități mai mici și se atinge de coardele vocale, ai căror mușchi încep să vibreze, producând un zbârnăit, pe care-l numim voce. Ceea ce pentru urechea noastră deosebește pe „p” de „b” este tocmai lipsa sau adaosul vocii; „p” este un sunet fără voce, aфонic, iar „b” un sunet rostit cu voce, sau fonic.

Explicând studenților această discrepanță dintre consoanele sus numite, îi vom ruga, în timpul predării cursului, să acopere cu palmele urechile și să rostească, cu gura închisă, mai întâi pe „p” și apoi pe „b”. Nu vom auzi nimic rostind consoana „p”, dar distingem zbârnăitul produs de coardele vocale la „b”. Mai simplu, vom demonstra acest fapt prinzând mărul lui Adam între degete și rostind aceste consoane.

a.) Același raport ca între „papa”, „baba” și „mama” există între „tata”, „dada” și „nana”. Deosebirea e numai în ceea ce privește *locul de articulație*, care nu mai e *labial*, ci *dental* (lat. „dens” - dinte), nu e reprezentat prin consoanele buzelor, ca la „p”, „b”, „m”, ci prin lipirea vârfului limbii de dinții superiori. Deosebirea dintre „t”, „d” pe de o parte și „n” pe de alta este că cele două dinții sunt *orale*, iar „n” - *nazală*. „T” este lipsit de voce în opoziție cu „d”, „n” care sunt *fonice* (cu voce).

b.) Dacă închizătura se produce în regiunea cerului gurii „tare” (palatum durum) de care se lipește dosul limbii, atunci avem *oclusivele palatale*. Așa se prezintă *afonica palatală* „k” (în ortografia românească ch, din *chem*, *închid*) și *fonica palatală* „g” (ortografiată gh, din *ghem*, *înghit*).

*Studenții vor concluziona că dialectal, palatalele „k” și „g” sunt cu mult mai dese decât în limba literară. Cu „k” și „g” se rostesc cuvintele ca [gine], [Katră] în loc de **piatră, bine** etc.*

a) Când închizătura se face și mai înapoi în gură, cu partea dinapoi a limbii față de cerul gurii moale (lat. velum), atunci avem *oclusivele velare*. Acestea sunt „c” (în transcrierea fonetică mai apare și k) și „g” în cuvinte ca: *ac, gură*.

Fricativele. În opoziție cu *oclusivele* avem *consonantele deschise*. Gura nu formează un vas închis, ci un vas cu o apertură strâmtă, prin care aerul se poate scurge, nu însă fără să realizeze un act de *fricțiune* de marginile acestui vas neînchis bine. De aici și numele de *fricative* ce li s-au dat. Zgomotul produs de vibrațiile marginilor elastice ale deschizăturii e ceea ce deosebește *fricativele de vocale*.

Explicăm studenților faptul că în loc de fricative se întrebunțează mai ales termenul de spirante. El, însă, nu e recomandabil, căci poate fi confundat cu cel de aspirate, care, ulterior, vom observa că desemnează altceva. Astăzi, foneticienii întrebunțează tot mai des termenul de constrictive, termen mai potrivit, întrucât articulația acestor consoane se face cu strâmtorarea sau constricțiunea deschizăturii.

a) Articulația obișnuită a *fricativelor labiale* e, în românește, cea *labiodentală*; buza de jos e trasă înapoi și se apropie de partea inferioară a dinților de sus; prin deschizătura orizontală străbate aerul ieșind din gură și se produce *afonica orală* „f” și *fonica* „v” corespunzătoare.

b) Fricativele dentale sau alveolare sunt de două feluri după forma deschizăturii. Cu apertură verticală se rostește *afonica* „s” și *fonica* „z”, numite și *siflante* sau *sibilante*.

Sextil Pușcariu include și noțiunile de *fricativă palatală, fricativă velară și fricativă laringală*.

1) *Fricativă palatală* aфонică o notăm în transcriere fonetică prin [h]. Un „h” se rostește ca

fricativă afonică, când este urmat de un „i” - *arhitect, arhivă, arhimandrit, himeră, psihic* etc.

2) *Fricativa velară afonică*, rostită cu o deschizătură srtâmtă la cerul gurii, corespunde lui „h” în cuvinte ca: *duh, monah, paroh, hlamidă, hram* etc., deci lui „h” final și în vecinătatea imediată a unei consoane. Se transcrie fonetic (conform ALR) prin x.

3) *Fricativa laringală*, pe care o însemnăm, după modelul grecesc prin spiritul aspru (C), este „h” inițial, când nu e urmat de consoane, și intervocalic, în afară de cazurile când e precedat sau urmat de un „i”. Cuvinte ca: *ham, hăț, hârtie, hoț, herghelie, pahar, behăit* etc le rostesc cei mai mulți români: *[Cam], [căț], [Cărtie]* etc.

4) Mai există și o serie de *fricative*, caracterizate prin faptul că se articulează cu *două strâmtoni!* Este seria *șuierătoarelor*. Când apertura din regiunea alveolară este destul de largă și între cele două ridicături ale limbii - cea mai pronunțată în regiunea dental-alveolară și cea mai puțin accentuată în regiunea palatală - se produce o adâncitură a dosului limbii, în dreptul căreia se formează o cameră de rezonanță, avem șuierătoarele „ș” și „j”, cea dintâi - *afonică*, cea de-a doua *fonică*.

Africatele. Dacă „ș” și „j” sunt sunete simple, cu câte două puncte de articulație, *africatele sunt consonante combinate*.

*Explicăm studenților că atunci când pronunțăm un „ț”, acest sunet e combinat din oclusiva „t” și fricativa „s”; tot astfel „c” e combinat din „t” și „ș”. Dacă punem placa de gramafon pe care e înscris un „ce” să se învâртеască în sens invers, auzim „eșt”. Cu toate acestea există o deosebire dintre rostirea: **fac cuțite și a făcut site** sau între „g” din **ageamiu** și „dj” din **adjudec**. Deosebirea rezultă din faptul că la „ț” sau „g” cele două elemente constitutive nu urmează unul după altul, ca la **t-s** sau la **d-j**, ci se unesc parcă unul cu altul și sunt, cu un termen întrebuițat de **Trubetzkoy** - monofonematice. Precum a arătat **M. Grammont**, ceea ce caracterizează africatele - care din această cauză pot fi numite și *semioclusive* - este faptul că cele două elemente componente se găsesc în aceeași silabă. Silabisesc **cu-ți-te, a-gea-miu**, dar, cel puțin în vorbirea îngrijită, **fă-cu si-te, ad-ju-dec**.*

Africatele afonice sunt, în limba română literară, două: cea scrisă „ț” și cea scrisă cu „c” înainte de „e” și „i”: *hoț, cetate* etc.

Consoanele labializate și palatalizate. Contribuția buzelor la rostirea consoanelor, ca factor accesoriu al unei articulațiuni, se numește *labializare*: [m], [b], [p]. Atunci când articularea unei consoane se face în altă regiune decât a palatului dur, dar limba mai face, simultan, o mișcare accesorie și în regiunea palatală, atunci vorbim de *palatalizare*. Palatalizarea o însemnăm cu semnul [ʲ], sus alături de consoană: *tʲ, dʲ, nʲ, mʲ* etc. Consoanele palatalizate formează grupul *consoanelor muiate*. Trubetzkoy ne convinge de faptul că aceste consoane muiate au un colorit asemănător cu „i” sau „y”.

Lateralele. Examinând oclusele nazale, am observat că aceste consonante, deși sunt ocluse, sunt totuși continue, căci o parte din aer iese pe nas. Tot o consoană oclisivă, dar în același timp continuă, este „l”, deși la articularea ei canalul nazal e închis. Dar în opoziție cu celelalte ocluse, închizătura la „l” nu e completă, ci limba formează numai un baraj parțial, împiedicând aerul să se scurgă pe la mijloc.

*La orele de curs, atunci când vom rosti împreună cu studenții consoana „l” în diverse poziții, prin intermediul unui brainstorming, se va demonstra faptul că există mai multe „feluri de -l-”, după locul de articulare. Cel mai obișnuit este cel din limba literară, adică cel dental. Vârful limbii formează o închizătură la dinți, ca și la oclusele dentale t, d, n. De aceea „l” din limba literară e considerat ca și o dentală. Deosebirea de „t”, „d”, „n” consistă în aceea că nu toată muchia anterioară a limbii se lipește de dosul dinților, ci numai vârful ei, rămânând în dreapta și în stânga câte o deschizătură prin care se poate scurge aerul. Deoarece aceste aperturi sunt de cele două laturi, articulația lui „l” se numește **laterală**. Deoarece aerul se scurge ca un lichid prin deschizăturile laterale, „l” se numește și **lichidă**.*

Vibrantele. *Tot consonante oclusive, dar în același timp continue sunt și vibrantele. Anumite părți foarte elastice ale organului nostru „rostitor” pot forma o închizătură pe care o mică poziție de aer acumulată înapoia ei o poate sparge. Aceste părți, în urma elasticității lor, revin imediat în poziția de mai înainte, formând din nou o ocluziune. O mică porție din aerul care continuă să se scurgă din plămâni ajunge pentru ca să spargă din nou obstacolul întâlnit în cale, după care explozie închizătura se formează din nou. Acest lucru se repetă atât timp cât durează emisiunea de aer. Exploziile ușoare urmându-se foarte repede, fac impresia unui singur sunet - continuu - întocmai după cum vibrațiile unor aripi de albine, păsări dau impresia unui sunet continuu, deși zumzetul de albine constă dintr-o serie de bătăi.*

Sextil Pușcariu spunea: „Îl rostim fonon (scris brr) când ne cutremurăm de scârbă sau de frig; ciobanii mână oile cu această interjecție. Afonon (scris prr) îl întrebuițăm ca exclamație când e foarte cald, iar interjecțional se aude în gura vizitivilor când își îndeamnă caii...”

De câte ori ajungem la acest subiect important al foneticii – *Clasificarea consoanelor românești după diverse criterii* - atenția a acordăm preponderent predării aspectelor funcționale ale pronunției care duc la o comunicare eficientă. Orice oră de predare a unor subiecte din fonetică trebuie să fie axată pe o abordare integră, în care principiile de predare/învățare vor depinde de cerințele față de studentul alolingv și se vor utiliza materiale și metodologii care vor corespunde abilităților lui lingvistice și necesităților sale de comunicare verbală. Doar astfel vor pronunța corect, dulce și frumos LIMBA ROMÂNEASCĂ!

Bibliografie

1. Corlăteanu N., Zagaevschi V., *Fonetica*. Chișinău: Lumina, 1993, p. 48
2. Dermeșji-Gurgurov Sv., *Fonetica limbii române*. Cahul: Centrograf, 2010, p. 24-29
3. Macrea D., *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*. București, 1978, p. 113.
4. Pușcariu, S., *Cercetări și studii*. București, 1974, p. 360
5. Scerba, L. V., *Jazikovaja sistema*, Leningrad, 1974, p. 132